

Бідзіля Ю. -
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, завідувач кафедри журналістики,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород (Україна)

Толочко Н. -
викладач кафедри журналістики, ДВНЗ
«Ужгородський національний університет», м.
Ужгород (Україна)

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ ОБЛАСНОГО РАДІО ЗАКАРПАТТЯ у 60-х рр. ХХ ст.

Актуальність нашої роботи зумовлена тим, що до цього часу комплексно не проаналізовано специфіку становлення та розвитку українського радіомовлення, зокрема й на Закарпатті, яке увійшло до складу України після Другої світової війни.

Новизна дослідження полягає в залученні та аналізові нових і до сих пір невідомих широкому науковому загалу фактів, пов'язаних із розвитком закарпатського радіомовлення, зокрема, як емпіричний матеріал використано архівні матеріали Закарпатської держтелерадіокомпанії та Закарпатського обласного державного архіву. Матеріал розвідки не тільки дає змогу заповнити деякі «білі плями» в історії української журналістики, але й врахувати позитивний і негативний досвід для подальшого розвитку вітчизняного радіо.

Постановка та аналіз наукової проблеми. На час створення першої хронікально-документальної телегрупи на Закарпатті – в 1965 р. – обласне радіо вже мало 20-річну історію. Непоганих результатів досягла радіофікація області, хоча географічні й економічні обставили все ж не дозволяли забезпечити радіомовленням всі без винятку населені пункти. У розрізі комплексного дослідження аудіовізуальних медіа Закарпаття, з огляду на тодішні суспільно-історичні, культурні обставини, заслуговує на увагу тематичне і жанрове наповнення обласного радіо періоду 60-х рр. ХХ ст.

Насамперед варто зазначити, що радіофікація Закарпаття розпочалася в руслі політичних трансформацій в області, а саме після визволення краю від німецько-угорської окупації та проведення Першого з'їзду народних комітетів Закарпатської України 26 листопада 1944 р. в Мукачеві, наприкінці якого делегати прийняли Маніфест про возз'єднання з Радянською Україною, обрання Народної Ради та її повноважень у справі возз'єднання. Із листопада 1945 р. на Закарпатті працювала пересувна радіостанція «Пчела» (позивний «РВ-130») та зв'язковий короткохвильовий передавач «РАФ-КВ-5» [5, с. 602], що слугувало резервом на початковому етапі закарпатського радіо. Офіційною датою заснування Закарпатського радіокомітету стало 10 листопада 1945 р. [10, арк. 3], а перша радіопередача новоствореного обласного радіо вийшла в ефір 20 листопада 1945 р. зі щойно відкритої радіостудії в Ужгороді. Притому архівні документи підтверджують, що штат обласного радіокомітету повністю укомплектували працівниками лише в червні 1946 р. Тоді ж визначили добове мовлення – 2 годин 30'. В ефір виходили різноматичні програми для дорослих, молоді, дітей виходили трьома мовами: українською, російською та угорською (згодом і молдавською).

Увага влади до розбудови радіомережі була значною. За підрахунками дослідника І. Філь, «Закарпатський обком КП(б)У в 1946–1950 рр. у своїх рішеннях більше 40 разів наголошував на необхідності прискорення радіофікації області, поліпшення роботи радіокомітету, повнішого використання радіо в ідейно-політичній роботі» [16, с. 52]. Серед причин низької радіофікації в тодішніх звітах, доповідних записках називали «релігійні переконання закарпатців, високу вартість підключення абонентів, незадовільне обслуговування радіовузлів і лінійного господарства, тривалі перебої в роботі радіо та неефективне керівництво зі сторони облуправління зв'язку» [15, с. 90]. Найвагоміших результатів розбудова мережі на Закарпатті досягла під час реалізації генерального плану радіофікації в 1950–1955 рр. Напередодні аналізували географічні особливості області й

можливості налагодження зв'язку в різних частинах [8, арк. 2–3]. Так, високігірні перевали вважалися непрохідними для ліній зв'язку, тому їх можна було прокласти лише долинами і ущелинами, а це зумовлювало збільшення обсягу лінійних робіт з радіофікації та зростання її вартості [11, арк. 8–17].

Середньодобовий обсяг радіомовлення на Закарпатті в період восьмої п'ятирічки 1966–1970 рр. становив 3 години. У 13 районах Закарпаття в цей час працювали 11 кореспондентів-організаторів, уведених у штати районних газет. Вони були забезпечені приміщеннями, магнітофонами різних марок. У трьох радіоредакціях були репортери, а шість не мали власних студій. Архівні матеріали дозволяють зрозуміти, що налагоджувати радіомережу було непросто: органи зв'язку незадовільно забезпечували районні радіоредакції батареями, касетами та плівкою [1, арк. 1], бракувало фахівців, обізнаних із радіобудівництвом, а радіотехніками районних структур нерідко працювали люди з початковою освітою [16, с. 53].

В сітці мовлення обласного радіо у 50-60-х рр. слід виокремити культурно-мистецькі програми різних жанрів, до прикладу радіонариси (де диктори виступали в ролі дійових осіб твору), сатиричний випуск («*Радіовертоліт*»), угорськомовні й молдавськомовні передачі. У 1965 році з'явилися програми екологічної проблематики – виходив радіожурнал «*Природа і людина*». Цікаво, що цього ж року вийшов друком роман «Птахи полишають гнізда» закарпатського письменника, згодом лауреата Шевченківської премії Івана Чендея. Це був один із перших творів на екологічну тематику в літературі УРСР. Однак на суспільну важливість твору ніхто не звертав уваги, оскільки митець став одним із тих, кого критикували на сторінках обласної преси за «ідеологічну близорукість», «спотворення історії» та інші антикомуністичні ідеї [9, с. 1]. Зауважимо, що програми для етноспільнот, як і художнє, дитяче, молодіжне радіомовлення впроваджувалися в межах загальноприйнятої ідеології [2, арк. 1–49].

3-поміж передач того періоду привертає увагу молодіжна радіопередача «Пролісок». В архівних джерелах, тодішній пресі зафіксовано відгуки, рецензії на неї. Так, колектив Львівського радіокомітету називав «*Пролісок*» однією з кращих передач в ефірі обласного радіо. Колеги позитивно відгукувалися і про радіожурнал «*У наших селах, у Карпатах*», у рамках якого закарпатці транслювали невеликі за розміром, але ємні за змістом інформації, замітки, виступи, зарисовки. Рецензенти дивувалися, що передачі цієї редакції дуже різні за якістю, хоча належать перу одного журналіста. Їх називали «взірцем сумлінної, уважної роботи над листами радіослухачів». Притому вказували і на недоліки: відсутність ідеологічних тем, репортажів, радіонарисів, переважання інформації над аналітикою, жанрова одноманітність, незадовільний літературний рівень передач і стилістика, «незнання справи», «трафаретність думки», «банальність». Слабким місцем усього творчого колективу обласного радіо була невибагливість до мови – основної зброї працівника ефіру [12, арк. 1–12].

Увагу критиків привертала і музичні передачі закарпатців. Якщо у 1965 році такі види мовлення критикували за надлишок радянських масових та естрадних пісень, малу кількість народних пісень, нечасте звертання до своєрідної художньої самодіяльності Закарпаття, то вже за рік у рецензії Комітету з радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР було відзначено високий ідейно-художній рівень творів і дикторського тексту, грамотність і невимушеність розмови в ефірі. З документу довідуємося, що закарпатське радіо у цей період передавало етюди Шопена у виконанні Святослава Ріхтера, пісню Л. Кніппера «Полюшко-поле», Б. Буєвського «На долині туман», а також концерти самодіяльних ансамблів, колгоспних хорів, культармійців, оркестру народних інструментів музично-педагогічного училища, естрадного і симфонічного оркестру Будинку культури Мукачева тощо. Нерідко пісні передавали на прохання слухачів [13, арк. 9–13].

Натомість у 1967 році жорсткої критики зазнала програма «Обласні новини». Головна редакція місцевого мовлення Українського радіо у рецензії відзначала погану оперативність закарпатських радійників, зловживання словами «сьогодні», «учора» коли інформація значно давніша, відсутність «творчих знахідок і удач при показі сільського господарства, або промисловості», брак кадрів на радіо, відсутність узагальненої в масштабах області інформації. З Києва надавали звичні в контексті ідеології рекомендації: активніше демонструвати на фактах з місцевого життя дружбу радянських народів, а також дружбу з соціалістичними країнами, у репортажах відображати атмосферу, фон події, удосконалити стилістику радіомовлення, оперативно переглядати і доповнювати

редакційні плани, «ширше показувати турботу партії про підвищення добробуту народу», давати більше повідомлень про побут, торгівлю, відпочинок людей, частіше розповідати про медиків, вчителів, представників інших професій, які працюють і живуть у сільській місцевості, організувати рейдову роботу і рейдові матеріали, розширити «географію» повідомлень [14, арк. 1–9].

Загалом тематика передач обласного радіо у 1969 році зумовлювалася підготовкою до ленського ювілею, що було відображено як у змісті, так і в назвах передач («*Трудящі Закарпаття – ленінському ювілею*», «*Ленін і Україна*», «*Невмируще слово, незабутній образ вождя*», цикл передач «*Ленін – революціонер, мислитель, людина*» тощо). Також продовжувалися атеїстичні бесіди («*Хрестом і мечем*», «*Йдемо до світла*»), інтернаціональна тематика («*50 років проголошення Словацької Радянської Республіки*», «*У братніх народів соціалізму*», «*Спільна доля, спільна боротьба*» (цикл передач про історичні, економічні, культурні зв'язки румунського народу з народами Радянського Союзу)), екологічна (радіожурнал «*Карпати*»), сільськогосподарська, економічна, бесіди з трудівниками, щоденник соціалістичного змагання «*Трудові кроки п'ятирічки*», а ще добірки інформації, які стосувалися роботи місцевих рад, діяльності народного контролю, про добробут трудящих, молодіжні і спортивні передачі («*П'ятиріччя – майстерність і пошук молодих*», «*Ми молода гвардія сім'ї робітничої*», «*На комсомольському меридіані*», «*На студентській хвилі*», «*Твій вільний час*», «*У світі прекрасного*», «*Спорт – це молодість, сила, краса*»), передачі для школярів («*Вчись, як заповідав Ілліч*», «*Любимо Вітчизну, як любив Ілліч*», «*Чи знаєте ви?*», «*Кмітливі і допитливі*», «*У світі мудрих думок*», «*Ленінською дружбою згуртовані*», «*Перші проби*», «*Гартуйся, мов сталь*». *Серед жанрового розмаїття – радіонарис, зарисовки про юних техніків, біологів, математиків у передачі «Кмітливі і допитливі»*) тощо [3, арк. 1–55].

На 60-ті рр. припадає активний обмін контентом закарпатського радіо з комітетами інших областей, до чого спонукала влада у контексті проголошення інтернаціоналізму. З донецького радіо, наприклад, надсилали передачу про 20-річчя возз'єднання всіх українських земель в єдиній радянській державі, а з дніпропетровського – передачу «*Руку на дружбу*» [4, арк. 1–2]. Натомість закарпатці пропонували для обміну радіонарис «*Карпати – Радянський край*». Подібні обміни інформаційним продуктом тривали з іншими радіокомітетами, зокрема, з Чернівецькою областю, Північною Осетією. Переважно це були передачі на тему релігії і комунізму у жанрах радіонарис, бесіда, радіожурнал, репортажу, виступ. Хороші дружні зв'язки були і з радіостанціями сусідніх країн – Чехословаччини й Угорщини. В архівних матеріалах за 1963 рік знаходимо підтвердження систематичних обмінних радіопередач з органами радіомовлення м. Кошице та Ніредьгаза. В ефірі закарпатського радіо в цей час тривали радіопередачі «*У наших сусідів*», у яких розповідали про життя трудящих Чехословаччини й Угорщини [6, арк. 30–31]. У 1967 році керівництво радіомовлення Східно-Словацького краю ЧССР спільно з закарпатцями готувало передачі до 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції. У планах були обмінні радіопередачі із Східнославацьким краєм [7, арк. 9].

З другої половини 60-х рр. на Закарпатті активно упроваджували новий засіб масової інформації – телебачення. А реорганізація облрадіокомітету в Закарпатський обласний комітет з радіо й телебачення відбулася ще в 1959 р. Це свідчило про початок розбудови телемережі, однак дрогові медіа ще довго знаходилися на піку популярності. Відомо, що в 1965 р. кількість радіоточок зросла з 70 тисяч до 91 тисячі. За рік на Закарпатті працювало вже 93 тисячі радіоточок, встановлених у квартирах трудящих і в громадських установах. В області на цей час було близько 100 тисяч радіоприймачів і понад 10 тисяч телевізорів. Однак порівняно з іншою частиною України це було замало – лише 9 точок на 100 осіб. Найменше радіоточок було на Берегівщині, далі йшли Тячівщина, Ужгородщина, Хустщина. Взагалі не звучало радіо у 186 населених пунктах [1, арк. 20–21].

Таким чином, із самого початку діяльності Закарпатський облкомітет відрізнявся від інших комітетів республіки тим, що працював у прикордонній області, до якої була посилена увага, тому вів як радіо, так і телемовлення для національних меншин. Крім цього, довелося докласти чималих зусиль, аби налагодити прийом радіо- й телесигналів на всій території Закарпаття, оскільки гірська

місцевість потребувала особливого підходу до організації радіо й телебачення. Тому розбудову радіомережі продовжили на наступному етапі – у 70–80-х рр.

Список використаних джерел

1. Информации и справки о работе областного комитета радиовещания и телевидения за 1965 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 488. 37 арк. Арк. 20–21.
2. Квартальные тематические планы передач Закарпатского областного комитета радиовещания и телевидения на 1966 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 580. 54 арк. Арк. 1–49.
3. Квартальные тематические планы передач на 1969 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 842. Арк. 1–55.
4. Микрофонные материалы общественно-политических передач за месяц май 1965 г. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 535. 134 арк. Арк. 1–2.
5. Нариси історії Закарпаття / редкол.: І. Гранчак, Е. Балагурі, І. Грицак та ін. Ужгород : Закарпаття, 1995. Т. II (1918–1945). 665 с.
6. Переписка з Державним комітетом з радіомовлення і телебачення та іншими організаціями з основних питань діяльності за 1963 р. ДАЗО. Ф.1. Оп. 2. Спр. 345. 73 арк.
7. Переписка з Державним комітетом радіомовлення і телебачення при Раді Міністрів УРСР та іншими організаціями з основних робочих питань за 1967 рік. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 671. 20 арк. Арк. 9.
8. План сплошной радиофикации Закарпатской области (карта). ДАЗО. Ф. Р-1896. Оп. 1. Спр. 31. 18 арк. Арк. 2–3.
9. Поліщук В., Рішко М. Чому обурились дубівчани? *Закарпатська правда*. 1969. 9 березня.
10. Постановление комитета радиофикации и радиовещания при Совете Министров УССР о работе Закарпатского областного радиокомитета за 1946 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 1. Спр. 28. 3 арк.
11. Протокол проверки генерального плана радиофикации Закарпатской области на 1950-1955 гг. ДАЗО. Ф. Р-1896. Оп. 1. Спр. 42. 23 арк.
12. Рецензии на передачи областного комитета радиовещания и телевидения за 1965 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 487. 22 арк. Арк. 1–12.
13. Рецензии на передачи областного комитета радиовещания и телевидения за 1966 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 581. 42 арк. Арк. 9–13.
14. Рецензии на передачи областного комитета радиовещания и телевидения за 1967 год. ДАЗО. Ф. 1238. Оп. 2. Спр. 669. 19 арк. Арк. 1–9.
15. Росул Т. І. Радіомовлення в інформаційному просторі Закарпаття 1945-1991 років. *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*. 2019. Вип. 1 (40). С. 88-96. С. 89.
16. Філь І. П. Культура і побут населення Українських Карпат, Матеріали республіканської наукової конференції. Ужгород, УЖДУ, 1973. С. 47–54.